

Sammanfattning

I denna rapport redovisas resultat från de årliga drogvaneundersökningarna i årskurs 9 och gymnasiets år 2. Undersökningen i nian har genomförts sedan 1971, vilket gör den till en av de längst pågående undersökningsserierna i världen. Gymnasieundersökningen påbörjades 2004 och är därmed inne på sitt andra årtionde. Som en del i uppdraget att följa drogutvecklingen har CAN haft ansvaret för skolundersökningen sedan 1986. Från 2001 har undersökningarna genomförts på direkt uppdrag av Socialdepartementet. Syftet är i första hand att belysa utvecklingen av drogvanor och att studera skillnader mellan olika grupper. Årets datainsamling har, liksom tidigare år, genomförts under våren med hjälp av anonyma enkäter som besvarats i klassrummen i ett riksrepresentativt skolorval. Underlaget till redovisningarna 2017 består av 6 124 respondenter i årskurs 9 och 4 778 i gymnasiets år 2. Bortfallet på klassnivå uppgick till 13 % i årskurs 9 respektive 18 % i gymnasiets år 2, det individuella bortfallet var 17 respektive 18 %.

Under 2000-talet har inte bara alkoholkonsumtionen, andelen alkoholkonsumenter samt den relaterade problembördan minskat bland skoleleverna, även tobaksvanorna har visat på en positiv utveckling. Användning av narkotika och spel om pengar har under samma tid varit mer oförändrad. Det framgår också av årets rapport att den grupp elever som använt en substans, i högre utsträckning även har erfarenhet av andra substanser, jämfört med årskursen som helhet. En annan grupp med högre substansanvändning är de elever som rapporterat negativa upplevelser av sina föräldrars alkoholkonsumtion under uppväxten, det framgår av årets specialkapitel. Nedan följer kapitelspecifika sammanfattningar.

Alkohol

Andelen alkoholkonsumenter såväl som alkoholkonsumtionen bland svenska elever är år 2017 på fortsatt historiskt låga nivåer i både årskurs 9 och i gymnasiets år 2. Men den sjunkande trenden som iakttagits under senare år har möjligen bromsats upp. I årets undersökning svarade 40 % i årskurs 9 och 74 % i gymnasiets år 2 att de druckit alkohol under de senaste 12 månaderna, årets nivåer innebar därmed en stabilisering jämfört med förra årets undersökning. Årskonsumtionen mätt i liter ren alkohol (100 %) uppmättes till 1,2 liter i årskurs 9 och 3,1 liter i gymnasiets år 2, jämfört med 2016 innebar detta ingen förändring i årskurs 9 men en liten ökning i gymnasiet (från 3,0 liter år 2016).

Konsekvenser av alkoholbruk

Simultant med den minskande konsumtionen har, under 2000-talet, även den alkoholrelaterade självrapporterade problembördan minskat bland eleverna. Detta har mätts med hjälp av ett index av ett flertal frågor om alkoholrelaterade problem. En del problem av lindrigare karaktär genererar relativt höga svarsandelar, som att ha haft sönder saker eller kläder eller att ha grälat. Men även konsekvenser av mer allvarlig karaktär som att ha kört motorfordon, åkt med en berusad förare eller att ha råkat ut för olycka eller skadats uppgavs av runt en tiondel av eleverna som druckit alkohol.

Tobak

Tobaksanvändningen bland niondeklassare har minskat påtagligt under 2000-talet. I årets undersökning klassificerades 10 % som rökare och 6 % som snusare vilket är samma nivåer som förra året. Sedan 2012 syns en minskning av andelen rökare även i gymnasiet, 2017 uppgav 24 % att de var rökare. Andelen snusare i gymnasiet år 2 har legat runt 13 % de senaste sex åren (14 % 2017). Vidare uppgav 32 % i årskurs 9 och 39 % i gymnasiet år 2 att de någon gång använt e-cigarett. Det var omkring tre till fyra gånger så vanligt att rökande elever hade provat e-cigarett jämfört med de elever som inte rökte.

Narkotika

Under 2017 svarade 7 % av pojkarna och 5 % av flickorna i årskurs 9 att de någon gång använt narkotika, jämfört med niorna är det nästan tre gånger så vanligt att eleverna i gymnasiet år 2 har använt narkotika; 20 % av pojkarna och 14 % av flickorna. Sammantaget kan sägas att även om narkotikaerfarenheten varit relativt stabil de senaste tio åren, så visar konsumtionsutvecklingen bland dem som väl använt narkotika på en viss ökning. Vidare är det vanligare att få tag på narkotika via indirekta källor som vänner och bekanta jämfört med direkt av en ”langare” eller via internet. Uppfattningen att det medför stor fysisk eller psykisk risk att prova cannabis 1–2 gånger förefaller ha minskat bland eleverna, men detta återspeglas inte i de faktiska nivåerna av narkotikaerfarenheten.

Nätdroger

I årets undersökning uppgav 1 % i årskurs 9 och knappt 2 % i gymnasiet år 2 att de använt nätdroger vilket var en signifikant minskning jämfört med 2014. Vanligast var att ha använt ”spice eller liknande rökmixar”.

Sniffning och boffning

Att någon gång ha sniffat eller boffat ett preparat uppgavs av 4 % bland niondeklassare och 3 % bland gymnasieelever. En förklaring till de liknande

prevalenserna i årskurs 9 och gymnasiet är att få elever debuterar med sniffning eller boffning efter högstadiet.

Läkemedel

Att någon gång ha använt sömn-/lugnande läkemedel eller smärtstillande utan förskrivning uppgavs av 4 % i årskurs 9 och 5 % i gymnasiets år 2, för respektive preparat. Jämförs de som använt någon av läkemedelstyperna med dem som inte använt detta, framgår att det var en väsentligt högre andel intensivkonsumenter av alkohol, frekventa narkotikaanvändare samt elever som röker dagligen eller nästan dagligen i den läkemedelserfarna gruppen. Det är alltså en grupp där andra problembeteenden förekommer i högre utsträckning jämfört med bland icke-användarna. Även förekomsten av viktminskningspreparat samt läkemedel som tas i samband med alkohol i berusnings-syfte, beskrivs i kapitlet Läkemedel.

Dopning

Vad gäller dopning har erfarenheten av anabola androgena steroider (AAS) legat på en relativt konstant och låg nivå de senaste 20 åren i årskurs 9 och sedan 2004 i gymnasiets år 2 (1 % i årskurs 9 respektive gymnasiets år 2 som använt någon gång). Det har trots allt skett en signifikant säkerställd nedgång i livstidserfarenhet mellan åren 2007 och 2017 i båda årskurserna.

Spel om pengar

Elevernas spel om pengar under perioden 2012–2017 har i stort varit oförändrad. År 2017 hade 23 % av pojkarna och 7 % av flickorna i årskurs 9 spelat om pengar. I gymnasiet var motsvarande andelar 34 % pojkar och 8 % flickor. Detta visar inte enbart att det är könsstereotypiskt, utan också att skillnaderna mellan könen ökar ju äldre eleverna blir. Det finns indikationer på att mer problematiskt spelande har ökat (dock ej signifikant) i samtliga grupper förutom bland flickorna i årskurs 9.

Samvariation av substanser

I en analys över hur vanligt det är att de elever som upplevt erfarenhet av en substans även använder andra substanser, tittade vi närmare på erfarenhet av sju substanser plus användning av läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte. Sammanställningen visar att det finns en större risk för att andra problembeteenden förekommer i högre utsträckning i gruppen med substanserfarenhet jämfört med bland icke-användarna.

Alkohol i uppväxtmiljön

I årets rapport undersöks också hur många som upplevt negativa konsekvenser av föräldrarnas alkoholkonsumtion under uppväxten. 14 % av eleverna i årskurs 9 respektive 15 % i gymnasiets år 2 har rapporterat tre eller fler negativa konsekvenser av deras föräldrars alkoholkonsumtion. Ifall tre av sex

möjliga negativa konsekvenser är uppfyllda så bedöms någon av elevens föräldrar ha en problematisk alkoholanvändning. Eleverna i årskurs 9 och i gymnasiet år 2 som växer upp under sådana hemförhållanden inte bara använder alkohol i större utsträckning än jämnåriga elever, de använder också olika typer av narkotiska preparat och cigaretter i större utsträckning.